

Türkiye Balarısı Çeşitliliği

Ülkemizin bitki tür zenginliği neredeyse Avrupa kıtasına eşit. Bu kadar çok bitkinin olduğu yerde tozlaşmaları sağlayan tek fauna elemanı olan böceklerin de çok çeşitli olması beklenen bir durum. Hele hele son yıllarda medyada sıkça duyduğumuz arı ölümlerinden sonra, arıların bitki tozlaşmasına ve özellikle tarımdaki katkılarına değinmemek olası değil. Son 5 yılda arıların neden yok olduğu sorusu bilim insanlarının konuyla ilgili ayrıntılı çalışmalar yapmasına neden oldu. Bu konuda bu yıl içerisinde ülkemizde de 2 adet kongre düzenlenmiş (COLOSS ve EURBEE) ve bu ölümler ve yok olmalar konusunda bilim insanları biraraya gelerek bulgularını paylaşmışlardır. Bu yok olmalar konusunda cep telefonlarının yaydığı manyetik alanlardan tutun yeni mantar hastalıklarına, böcek öldürücülere kadar çok sayıda (30 kadar) neden ortaya konmuş ve ileri sürülen savlar sınanmıştır. Bunların yanında genetik çeşitliliğin azalmasının ya da yok olmasının da ölümlere neden olacağı belirtilmiştir. Arı ölümleri ülkemizde de görülmüş, ancak ABD'deki kadar büyük oranda ölüm meydana gelmemiştir. Peki, genetik çeşitliliğin azalması arılar üzerinde nasıl etki yapar?

Fotoğraf: Devrim Ünlü

Konuyu anlayabilmek için ilk önce balarısı biyolojisi ve kovan düzeni konusunda biraz bilgi vermek yararlı olacak. Balarılarını üç farklı sınıf (kraliçe, erkek, işçi) olarak kovan içerisinde yaşayan, tarımda son derece önemli tozlaştırıcı görevi olan, bal, polen, arı sütü, ve propolis gibi bir çok kovan ürününü insanlığa sunan tek böcek türü. Bu görevi iyi yapabilmesi için kovadaki kraliçe arının çok güçlü olması gerekir ki işçi ve erkek arılarla birlikte kovan hakimiyetini sağlayabilsin. Daima güçlü olabilmek ve en fazla ekonomik fayda için kraliçe arı her zaman genç olmalı ve 2 yılda bir değiştirilmelidir. İşte bu işlem için gerekli kraliçe arı, üreticiler tarafından üretilmekte ve üretimde belirli sayıda damızlık kullanılmaktadır. Bu damızlık sayısı ve kullanılan erkek kovan sayısı genetik çeşitliliğin her zaman yüksek olması için son derece önemlidir.

Türkiye'nin balarısı çeşitliliğinde coğrafik, topoğrafik ve iklimsel farklılıklar etkilidir. Türkiye üç kıtanın kesiştiği bir bölgede yer alır. Bu bahsedilen üç kıta aynı zamanda "eski dünya" olarak da bilinir ki balarıları (*Apis mellifera* L.) bu eski dünya üzerinde yayılış gösterir. Daha sonra insan faktörüyle birlikte balarıları tüm dünyaya yayılmıştır. Eski dünya üzerinde 26 farklı balarısı alttürü farklı yaşam ortamlarında yaşar. Bunlardan 7 tanesi Avrupa'da, 12 tanesi Afrika'da ve 7 tanesi de ülkemizin bulunduğu Ortadoğu ve Asya'da yayılış gösterir. Avrupa ve Ortadoğu'da yayılış gösteren balarılarında toplam 5 tanesinin yolu Küçük Asya da denilen Anadolu coğrafyasında kesişir.

Bu 5 farklı alttür ülkemizde farklı coğrafyalara adapte olmuştur. Bunun yanında bu alttürlerin bazı popülasyonları daha spesifik bölgelere uyum sağlamış olabilir. Bu durum ülkemiz balarısı biyoçeşitliliğini artıran bir durumdur. İşte bu yüzden dolaylıdır ki ülkemiz balarısı zenginliği hem Türkiye ve hem de dünya için son derece önemlidir. İç Anadolu'da *Apis mellifera anatoliaca*, Kuzey Doğu Anadolu'da *A. m. caucasica*, Güneyde Suriye sınırında *A. m. syriaca*, Irak ve İran sınırında *A. m. meda* ve Trakya'da ise Carnica grubu bir balarısının bulunduğu biliniyor. Bu kadar çok balarısı çeşitliliğinin olduğu başka bir ülke daha yok.

Tüm bunlar ülkemizin ne kadar zengin bir balarısı çeşitliliğine sahip olduğunu gösteriyor. Bunların yanında bazı balarıları vardır ki sadece yöresel olarak bilinmekte olup bilimsel isimleri yoktur. Bunlara çok sayıda örnek vermek mümkün olmakla birlikte en önemlilerinden birisi Muğla arısıdır. Bu arıya Frederick Ruttner'in *Biogeography and Taxonomy of Honey Bees* adlı kitabında yer verilmiştir. Türkiye'de hemen her yerde bulunan bu arı çam balı yapma ko-

nusunda uzmandır. Muğla arısı, *Marchelina hellenica* adlı kabuk böceğinin salgısını toplar ve biyolojik döngüsünü bu böcek sayesinde tamamlar. Bunun yanında ülkemizde Yığılca arısı, Giresun arısı, Zonguldak Arısı, Sinop arısı gibi çeşitli ırklar da vardır. Bundan dolayıdır ki 1954, 1962 ve 1972 yıllarında üç kez, İngiliz balarısı yetiştiriciliği yapan bilim insanı Brother Adam ülkemizi ziyaret etmiş ve balarılarını incelemiştir. Hatta daha sonraki yıllarda ürettiği ve hâlâ bazı ülkelerde kullanılan Buckfast isimindeki balarısı hibritini oluştururken ülkemizden aldığı arıları ebeveyn olarak kullanmıştır.

Fotograf: Doç. Dr. İrfan Kandemir

Fotograf: Doç. Dr. İrfan Kandemir

Görüldüğü gibi ülkemiz balarısı çeşitliliği kaskanılacak düzeydedir. Ancak son yıllarda ana üretimindeki damızlık sorunu ve az sayıda damızlık ile çok sayıda ana arı üretilmesi balarısı biyoçeşitliliğini etkiliyor. Ayrıca yurtdışından ana arı getirip ülkemiz zenginliğini kirletmek başka önemli sorunlardan biridir. Var olan doğal balarısı biyolojik zenginliğimizi korumak balarısı ölümlerini önlemede son derece önemlidir. Bu konuda tüm arıcıların konuya son derece dikkatli bir şekilde bakması önemlidir, kişisel kârdan ziyade ülkemizin bu zenginliğini koruması çok daha önemli ve güncel bir konudur.